

Prva interdisciplinarna interpretacija modernističkog pokreta mladih  
*Nikola Tomašegović, Moderno ili narodno. Modernistički pokret u  
Hrvatskoj na prijelomu 19. i 20. stoljeća, Zagreb: Srednja Europa,  
2024, 394 str.*

Knjiga dr. sc. Nikole Tomašegovića obrađuje pokret *mladih* koji stupaju na javnu scenu paljenjem mađarske zastave na Jelačićevu trgu prilikom posjeta vladara 1895. godine. Relegirani sa Sveučilišta u Zagrebu, studije su nastavili u Beču i Pragu postavši jezgrom modernističkog pokreta koji je na vrhuncu bio do 1903, kada se u godini odlaska Khuen-Héderváryja s banske stolice i narodnog pokreta antimadžarskog značenja aktivno uključuju u politiku. Oni predstavljaju prvu u nizu distinktivno prepoznatih generacija. Dočim se u europskom kontekstu govori o izgubljenom generaciji, na Hrvatsku se takva karakterizacija teško može primijeniti jer je mladež proaktivna i mobilizirajuća, a pridružuju joj se i neki prominentni stariji intelektualci poput Ksavera Šandora Đalskog, stoga pojam mlad valja shvatiti pod navodnicima jer se ne odnosi na biološku kategoriju, nego na stav za korjenitom promjenom, odmakom od etabliranog. Kulturnom statusu modernističke generacije uvelike je doprinijela ona sama, poglavito njezini korifeji djelatni u raznim režimima: Stjepan Radić, Milan Marjanović, Svetozar Pribičević i drugi. Slijedila je šira i kontinuirana recepcija, mahom pozitivna u raznim političkim konstelacijama, pri čemu su pojedini režimi naglašavali one komponente koje su im politički i nacionalno odgovarale, osobito glede jugoslavenstva ili hrvatstva. Tako je modernistički pokret postao neupitna vrijednost (uostalom, termin „napredna omladina“, koji je i danas u upotrebi, u historiografiji je vrijednosno obojen), a njegova heterogenost i usmjerenost pragmatičnim ciljevima zamagljena. Rezultat je teleološki narativ raznih profila – europskog, hrvatskog ili jugoslavenskog. Upravo je to i važan razlog da se, usprkos nizu naslova postojeće literature, pokret reinterpretira.

Monografija Nikole Tomašegovića dorađena je verzija disertacije (*Modernistički pokret mladih u hrvatskoj kulturi i politici na prijelomu 19. i 20. stoljeća*), obranjene na Filozofskom fakultetu 2022. godine. Knjiga se sastoji od sljedećih ključnih poglavlja: „U potrazi za definicijom: što je modernistički pokret *mladih*? Teorijsko-metodološki i konceptualni okvir“ (5-25), „Korijeni pokreta“ (27-68), „Formiranje pokreta: apropijacije i translacije“ (69-184), „Vrhunac pokreta: polemike i fragmentacije“ (185-316), „Jenjanje i transformacija pokreta“ (317-358).

Autor je znakovito promijenio i naslov, postavljajući naoko jednostavno pitanje, no ono je složeno jer podrazumijeva dvojbu pa i izbor – moderno ili narodno? Naslov tako pogađa *in medias res* jer otvara ključna istraživačka pitanja: je li modernistički pokret bio inovativan, moderan, slijedeći europska strujanja ili je duboko impostiran u nacionalni kontekst? Je li moguća kombinacija obiju komponenata ili naglašavanje jedne negativno utječe na drugu pa je u pravilu političko-nacionalna problematika često potiskivala modernizacijski sadržaj? Kakav je odnos modernista prema naciji i narodu? Je li njihovo pozivanje na narod samo legitimiranje vlastite pozicije ili doista nastoje mobilizirati i šire slojeve za nacionalnu i političku, ali i socijalnu problematiku?

Na temelju detaljne analize brojnih napisa, poglavito u periodici (*Hrvatska misao, Narodna misao, Mladost, Nada, Nova nada, Novo doba...*) autor objedinjuje razne vi-

dove djelovanja pokreta, od umjetničkog, kulturnog, političkog do socijalnog, kojim se *mladi* manje bave, ali ga ipak tematiziraju, a jedan od ključnih nositelja pokreta, Stjepan Radić, izrast će u osnivača i vođu seljačke stranke. Tomašegović prikazuje kako je uvriježena podjela na skupine *mladih* uvjetna (posebice kontrastiranje praške i bečke), da je relativno zanemarena uloga Ujedinjene omladine hrvatske i srpske te doprinos đaka. Pokret je prikazan dijakronijski, s naglaskom na razdoblju 1895 – 1903, ali i sinkronijski, što omogućava analizu kontinuiteta i diskontinuiteta. Tomašegović smatra kako je diskontinuitet bio prenaplašavan jer su *mladi* povezivali ugarski politički okvir s praškim i bečkim intelektualnim tekovinama, ali su ih istodobno translatali u kontekst hrvatskog društva. Za razliku od prethodnih istraživanja, Tomašegović prikazuje raznorodnost pokreta i njegov fokus na hrvatski kontekst, razvidan u protimbi *mladih* svim afirmiranim političarima, tj. generaciji očeva, za razliku od idealiziranih djedova – iliraca. Meta kritike nisu samo mađaroni i prougarski političari, dakle Khuenovi pristaše, nego svi etablirani političari. Tako postaje vidljiva i borba mladih za vlastito mjesto pod političkim i nacionalnim suncem, a ne samo usmjerenost novom Parnasu. *Mladi* izranjaju ne kao smušeni fantasti zadojeni stranim idejama, nego kao ambiciozni mladi ljudi koji žele graditi svoje karijere, a njihovo poznavanje i inspiracija srednjoeuropskim modernističkim tekovinama nerijetko je u funkciji pozicioniranja na domaćoj sceni. Pritom valja imati na umu da je u hrvatskom slučaju nacionalna komponenta uvijek u to vrijeme složena jer ima dva vida – (ekskluzivno) hrvatski ili jugoslavenski, a iako modernistička generacija promovira jugoslavenstvo, njezini istaknuti članovi i u tom će se pogledu razlikovati.

Monografija pomno raščlanjuje i interpretira brojne fasete pokreta, impostira ga u srednjoeuropski i južnoslavenski kontekst, ističući i važnost generacijskog faktora. Naraštaj je to koji traži svoj prostor u političko-nacionalnom, kulturnom i umjetničkom pogledu balansirajući između novog i etabliranog, inovativnog i tradicionalnog, europskog i nacionalnog, kombinirajući pritom egzogene i endogene impulse i utjecaje. Stoga nije posrijedi puko imitiranje vanjskih uzora pa Zagreb ne treba promatrati kao „mali Beč“ i pokret *mladih* kao „puko imitaciju bečke moderne“; uostalom, novija istraživanja posvećuju se *fin de siècle* u ostalim važnim gradovima Habsburške Monarhije: Budimpešti, Lavovu, Požunu, Ljubljani, pa i Zagrebu, u kojima je situacija više obilježena nacionalno-političkim faktorom, za razliku od Beča koji se iskazuje kao specifičan i uvelike kozmopolitski kulturni topos. Tomašegović ukazuje na to da je modernistički pokret često više okrenut kulturi i umjetnosti ako su nacionalne elite politički etablirane i jake (postoji vlastita državnost ili široka autonomija), dočim u suprotnom slučaju prevladava politička problematika. Hrvatska je i u tom pogledu specifična jer ima obje komponente, što se dade objasniti time što posjeduje stanovitu autonomiju, ali je ona kršena i ugrožavana.

Ono što povezuje tako različite skupine od mladog Beča do mlade Bosne jest stanovita juvenokracija i raskid sa starim, koji se nerijetko iskazuje hipertrofiranim diskontinuitetom, temeljenim na ideji secesije, odvajanja od postojećeg, starog. Mladost se shvaća kao inovativnost, pozitivna kritičnost, mlad znači biti nov, kreativan, proaktivan u raznim aspektima. To je kopernikanski obrat u odnosu na prethodno razdoblje, koje je lijepo u svojim memoarima *Jučerašnji svijet* opisao Stefan Zweig. Cijenila se starost i mladi su se često namjerno fizički postaravali da bi bili ozbiljno shvaćeni, a svi autoriteti bili su neupitni od roditelja i nastavnika do obnašatelja crkvene i svjetovne vlasti.

Knjiga N. Tomašegovića prva je cjelovita interdisciplinarna interpretacija modernističkog pokreta *mladih*, u njegovoj političkoj i kulturno-umjetničkoj komponenti, a primjenom

novijih pristupa predstavlja inovaciju u hrvatskoj historiografiji. Autor je svoje istraživanje impostirao u kontekst intelektualne historije koristeći se novijim pristupima poput isprepletene povijesti (*histoire croisée, entangled history*), kulturne translacije i apropijacije kako bi tematizirao složen odnos narodnog i modernog. Rezultat njegovih istraživanja jest interpretacija hrvatskog modernističkog pokreta kao raznorodnog i specifičnog jer je nastojao primijeniti tekovine političke demokratizacije i modernističke kulture, istodobno funkcionirajući kao generacijski pokret usmjeren stjecanju pozicija na hrvatskoj javnoj sceni. Premda je pokret bio eklektičan, pa i nekoherentan s neslaganjima njegovih sudionika, bio je važna smjernica u trasiranju novih političkih i kulturno-umjetničkih puteva na hrvatskom prostoru, poglavito demokratizacije i pluralizacije, a njegovi istaknuti članovi izrast će u korifeje hrvatske politike, kulture i umjetnosti, ali i svekolikog javnog života.

Iskra Iveljić

---

## Kulturna i vjerska baština požeških paroha

Vinko Tadić, *Dijalog u šumskoj dvorani – tragovima paroha požeških, Požega – Zagreb: Biro-tisak d. o. o. – Institut za migracije i narodnosti – Povijesno društvo Požega, 2024, 139 str.*

Knjiga *Dijalog u šumskoj dvorani – tragovima paroha požeških* autora Vinka Tadića, objavljena 2024. godine, na jedinstven način analizira i prikazuje povijest srpske pravoslavne zajednice u Požeškoj kotlini. U osmoj knjizi Biblioteke Fragmenti prošlosti Tadić se usredotočuje na djelovanje pravoslavnih paroha u Požegi prikazujući kulturno-povijesnu važnost njihove zajednice. Među ostalim, autor je publikaciju posvetio očuvanju sjećanja na pravoslavnu zajednicu ponajviše u kontekstu turbulentnih događaja 20. stoljeća koji su snažno utjecali na njezin opstanak. Osim toga, knjiga predstavlja i svojevrsnu krunu autorova istraživanja lokalne povijesti, posebno povijesti srpske pravoslavne zajednice.

Dr. sc. Mihaela Markovac, urednica ove knjige, u predgovoru je opisala povijesni kontekst Pravoslavne crkve na hrvatskom prostoru, naglašavajući pritom kako pravoslavlje u Hrvatskoj ima višestoljetnu tradiciju. Ta je tradicija rezultat povijesnih sukoba i crkvenog raskola 1054. godine na Istočnu i Zapadnu crkvu. Tadić se posvećuje povijesnim istraživanjima specifičnima za požeški kraj, istražujući doprinos i izazove s kojima se suočila srpska pravoslavna zajednica. U dijalozima s lokalnim intelektualcima pravoslavne vjeroispovijesti te na temelju pisanih izvora čitatelj dobiva uvid u vjerske običaje i djelovanje pravoslavnih paroha koji su stoljećima sudjelovali u oblikovanju identiteta Požege i okolice. Unatoč složenim međuetničkim i međuvjerskim odnosima, koji su obilježili povijest ovog prostora, autor je napisao da je pravoslavna zajednica do danas sačuvala svoj identitet i vjerske običaje. Zajednici iskazuje svojevrsni *hommage* pišući o njoj, ali i

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST  
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY  
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

**RADOVI**

**56**

**BROJ 2**

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST  
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

**FF press**

ZAGREB 2024.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST  
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 56, broj 2

*Izdavač / Publisher*  
Zavod za hrvatsku povijest  
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu  
FF-press

*Za izdavača / For Publisher*  
Domagoj Tončinić

*Glavna urednica / Editor-in-Chief*  
Inga Vilogorac Brčić

*Izvršna urednica / Executive Editor*  
Kornelija Jurin Starčević

*Uredništvo / Editorial Board*

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Filip Šimetin Šegvić (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history), Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

*Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council*

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

*Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /  
Executive Editor for Publications Exchange*  
Martin Previšić

*Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant*  
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address  
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,  
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb  
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at  
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“  
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by  
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:  
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation  
Index - Web of Science

*Naslovna stranica / Title page by*

Marko Maraković

*Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout*

Marko Maraković

*Lektura / Language editors*

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

*Naklada / Issued*

200 primjeraka / 200 copies

*Ilustracija na naslovnici*

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa  
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific  
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*